

ÇEVREDİLBİLİMİ AÇISINDAN ESKİŞEHİR'DE KONUŞULAN KAZAN TATAR TÜRKÇESİ*

Erdoğan BOZ**
Semra GÜNAY AKTAŞ***
Fatih DOĞRU****
Songül İLBAŞ*****

ÖZET

Çevredilbilimi (eco-linguistics) çok dilliliğe, dillerin korunmasına ve geliştirilmesine vurgu yaparak diller arası etkileşimi araştıran bir alan olarak 70'li yılların başından itibaren önem kazanmış disiplinler arası bir çalışma alanıdır.

Çevredilbilimi, dil-toplum-kültür-çevre ilişkisine ve sorunlarına bilinen, kalıplaşmış resmi çerçevenin dışında bakar ve biyolojideki çeşitliliğe benzer bir çeşitliliğin kültür ve dilde de olması gerektiğini savunur.

Dil doğal bir kaynaktır tıpkı bitkiler ve hayvanlar gibi. Çevre bilimi, çevremizde önemli bir yere sahip olan bitki, hayvan vd. doğa unsurlarının korunmasını ve doğal ortamında yaşamasını dikkate alır. Çevredilbilimi de (insan için) en az bir bitki veya bir hayvan kadar değerli olan dilin korunması ve kendi doğal ortamında yaşaması üzerinde durur.

19. yüzyılın sonunda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Kazan Tatarlarının küçük bir kısmı Eskişehir'in Çifteler ilçesi Osmaniye köyüne gelip yerleşmişlerdir. Uzun yıllar kendi köy ortamlarında Kazan Tatar kültürünü yaşatan ve dillerini kullanan Tatarlar, eğitim, geçim sıkıntısı, evlilik vd. nedenlerden dolayı köylerini terk ederek başta Eskişehir olmak üzere büyük yerleşim birimlerine göç etmişlerdir. Böylelikle uzunca bir süre günlük hayatta etkin bir şekilde kullanılan Kazan Tatar Türkçesi, giderek alan boşaltmış ve yerini Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Bu durum çevredilbilimi açısından bir kayıptır. Bu bağlamda Kazan Tatar Türkçesinin alan boşaltarak belli yaş aralığında kullanılıyor olması başta Kazan Tatarları olmak üzere ve çevreye duyarlı herkes tarafından dikkate alınmalıdır.

Bu bildiride (yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında) Eskişehir'de konuşulan Kazan Tatar Türkçesinin çevredilbilimsel açıdan incelemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevredilbilimi, Eskişehir, Kazan Tatar Türkçesi, Osmaniye.

* Bu makale, malzemesi 112K405 numaralı "Eskişehir İli Dil Atlası" adlı TÜBİTAK projesinden çıkartılarak III. Uluslararası Tatarların Tarihi Mirası Sempozyumunda (9-11 Ekim 2013 Eskişehir) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

** Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir – TÜRKİYE, E-posta: dr.erdoganboz@gmail.com.

*** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eskişehir – TÜRKİYE, E-posta: semragunay@anadolu.edu.tr

**** Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir – TÜRKİYE, E-posta: fdogru@ogu.edu.tr

***** Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir – TÜRKİYE, E-posta: songulilbas@gmail.com

KAZAN TATARIAN TURKISH SPOKEN IN ESKİŞEHİR: FROM THE POINT OF ECO-LINGUISTICS

ABSTRACT

Eco-linguistics is an interdisciplinary field of study that emphasizes multilingualism, preservation and development of languages and studies the interaction among languages. This field of study has become more of an issue since the early seventies.

Eco-linguistics, perceives language-society-culture-environment relationship and problems through a framework different from the common, stereotyped, formal one. It supports the idea of a variety in language and culture similar to the one in biology.

Similar to plants and animals, language is a natural source. Environmental science (bionomics), puts emphasis on the issue that plants, animals and other elements of nature should be preserved and live in their habitat. Similarly, eco-linguistics mentions the necessity of language, which is as important as plants and animals, being preserved and living in its natural environment.

Soma of Kazan Tatars who had to move to Turkey in the late 19th century settled in the village Osmaniye in Çifteler district of Eskişehir. These Tatars who had preserved their culture and language for many years had to leave their village and move to cities, especially Eskişehir, due to some reasons such as education, financial difficulties and marriage. Thus, Kazan Tatarian Turkish that had been used effectively in daily life for a long time gave its place to Turkey Turkish. This case can be considered as a loss in terms of eco-linguistics. In this sense, the fact that Kazan Tatarian Turkish is used only by people at a certain age range should be taken into consideration by the ones who are environmentally conscious and especially by Kazan Tatars.

In this paper, in the light of the information stated above, Kazan Tatarian Turkish is studied from the point of eco-linguistics.

Keywords: Eco-linguistics, Eskişehir, Kazan Tatarian Turkish, Osmaniye.

GİRİŞ

KAZAN TATARLARI VE KAZAN TATAR TÜRKÇESİ

Kazan Tatarlarının yaşadıkları İdil-Kama bölgesine çok erken dönemlerden itibaren Türk boyları yerleşmeye başlamışlardır. Miladın ilk asırlarında Hunlar ve Sabirler bölgeye gelmişlerdir. Tatarların ilk etnik oluşumu ise, VI. yüzyılda buraya gelen Bulgar Türkleriyle gerçekleşmiştir. Bölge Moğol ve Timur orduları tarafından ele geçirilmiş ve bir türlü siyasi istikrar sağlanamamıştır. 1437-1552 yılları arasında hüküm süren Kazan Hanlığı, yıllarca Ruslara karşı mücadele etmiş ancak bu tarihten sonra Rusların esaretine girmiş ve uzun süre bu esaretten kurtulamamıştır. 1917’de kurulan Tatar devleti, bir yıl geçmeden Bolşevikler tarafından paramparça edilir ve Sovyetler Birliği’ne bağlanır. 1990’da bağımsızlığını ilan eden Tataristan Cumhuriyeti hiçbir ülke tarafından tanınmayınca 1994 yılında Rusya Federasyonu’na bağlı özerk bir cumhuriyet statüsüne kavuşur.

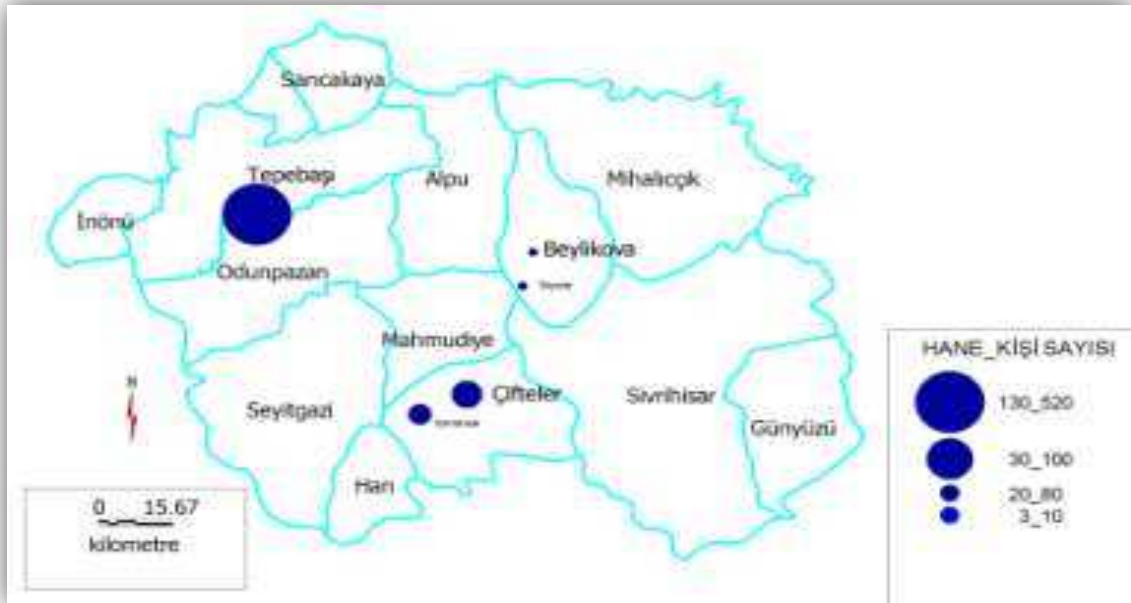
Kazan Tatar Türkçesi, Türk dilinin üç büyük kolundan (Karluk, Kıpçak, Oğuz) biri olan Kıpçak grubu içinde yer alır. Tatar Türkçesinin temelini İdil Bulgarçası oluşturur. Şu anda Tatar Türkçesi, Tataristan’ın resmi dilidir. Bin yılı aşkın bin süredir Arap alfabesini kullanan Tatarlar, 1927 yılında Latin alfabesini kabul etmişler ancak 1928 yılında Türkiye’nin Latin alfabesini kabulü üzerine 1940 yılında Kiril alfabesine geçmişlerdir (Buran-Alkaya, 2001:162-164).

Eskişehir Kazan Tatarlarının Türkiye’ye Göçü ve Kuruhöyük Köyüne Yerleşmeleri

Tataristan’daki Rus baskısı; Kazan, Ufa, Samara ve Orenburg’daki Tatarları göçe zorlamış; bu göçlerden bir kısmı da Anadolu’ya olmuştur. Rivayete göre 1890’lı yıllarda Bursa kaplıcalarına gelmek üzere pasaport alan bir kısım Tatarlar, Sivastopol ve Odesa’ya trenle gelirler ve oralarından gemiyle İstanbul’a ulaşırlar. İstanbul’dan Bursa’ya geçen Tatarlar, yaklaşık bir sene kadar burada kalırlar. Bu esnada geçimlerini temin etmek için çeşitli işler yaparlar. Bu arada daha önce Türkiye’ye gelmiş olan Tatarlarla tanışırlar. Böylelikle 40 hane kadar olurlar. Bu topluluk kendilerine yerleşecek bir mekân ararken önce Eskişehir’in Hamitli (Orhaniye) köyüne gelirler ancak burada kendilerini kimi sorunlar karşılar ve nihayet eski adı Kuruhöyük olan Osmaniye civarına yerleşmeye karar verirler. Kuru bir arazide kurulan köy, adını yanındaki höyükten alır ve Tatarlar yeni yerleştikleri bu yerin adını Kuruhöyük olarak belirlerler.

TC Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün Kazan’ın 1000. kuruluş yıl dönümü için hazırladığı kitapta, yukarıdaki bilgileri teyit edecek şekilde Tatarlara 1895 yılında Kuruhöyük köyü arazisinin tahsis edildiği yazılmaktadır.

Eskişehir ili Çifteler ilçesine bağlı olan köy, ilçe merkezine 11 km, il merkezine ise 60 km uzaklıktadır. Başlangıçta 40 hane olarak kurulan köy, zamanla 140 haneye kadar ulaşmış ancak 2010 yılında 30 haneye ve 2013 yılında ise 20 haneye kadar düşmüştür. Bununla birlikte Tatarlar, Kuruköy’de uzun yıllar kapalı bir toplum olarak yaşamışken şimdilerde köyde Tatarlardan başka unsurlar da yaşamaktadırlar (İrden, 2010: 13-14).

1. Harita: Kazan Tatarları Yerleşim Yerleri, Hane ve Nüfusları

ÇEVREDİLBİLİM

Ekodilbilim/Çevredilbilim, çok yeni bir dilbilim alanıdır. Dünyada ciddi bir literatür olmasına karşın Türkiye’de neredeyse hiçbir şey yazılmış değildir. Ekoloji/çevrebilim, çevrenin korunmasını ele alırken çevredilbilim, dilin korunmasını konularını işler.

Çevrebilim, biyolojik çeşitliliği önemserken çevredilbilim, kültürel çeşitlilik genelinde dilsel çeşitliliği savunur. Şu halde biyolojik ve kültürel çeşitlilik insanı oluşturan çevrenin birbirinden ayrılmaz iki tarafıdır. Biri diğerinden daha önemli değildir (Balcı, 2005).

Dillerin Ölüme Terki / Dillerin İntiharı

Dil konuşucularının öz/ana dillerini çok değişik nedenlerle terk etmelerine dayanır. Nedenleri genel olarak devlet idaresini kaybetme, azınlık durumuna düşme, kültürel erozyona uğrama, sosyoekonomik sorunlar, ilgisizlik vs.dir. Ana dil, benzer nedenlerle alan boşaltmaya başlayınca evin içine sıkışır ve sonunda yok olur (Crystal, 2007).

Bir Dilin Ölmesi Ne Demektir?

Dilin ölmesi, çevremizdeki bir hayvan, bir bitki türünün kaybolmasından daha hafif bir şey değildir.

Medyada üç beş örneği kalmış falanca hayvan türü için birçok haber görebilirsiniz. Ancak Afrika'da, Asya'da üç beş konuşanı kalmış bir dil için ciddi bir yayın göremezsiniz.

Şunu unutmamalıdır, her ölen dil, insanlığımızdan bir parçayı alıp götürmektedir.

ÇEVREDİLBİLİMİ AÇISINDAN ESKİŞEHİR KAZAN TATAR TÜRKÇESİ

1895 yılında Osmaniye köyünü kuran Tatarlar, uzun yıllar bu köyde yaşayıp çoğaldıktan sonra çok çeşitli nedenlerle göç etmeye başlamışlardır. Göç sebeplerinin başında geçim sıkıntısı, eğitim, memuriyet, ticaret ve evlilik gibi konular gelmektedir.

Tatarlar, 115 yıl kadar önce ana yurtlarını terk ederek geldikleri bu yeni vatanlarında, gelenek ve göreneklerini uzun yıllar devam ettirmişler ve dillerini unutmamışlardır. Bununla birlikte göç nedeniyle köyden uzaklaşanlar gittikleri yerlerde gelenek göreneklerini yavaş yavaş kaybetmeye ve dillerinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Bundan başka hâkim dil ve kültürün etkisiyle Tatar kültürü ve dili giderek evlerin içine sıkışıp kalmıştır.

Biz bu makalemizde, başta Osmaniye köyü olmak üzere Eskişehir ilinde yaşayan Kazan Tatarlarının, dillerini hangi yaşam alanlarında ne kadar kullanabildiklerine dayanarak bu dilin mevcut durumu ve geleceği hakkında tespitlerde bulunacağız.

Yöntem olarak öncelikle Kazan Tatarlarının Eskişehir'deki yerleşim yerleri, hane sayıları ve nüfusları tespit edildi. Adı geçen yerlere gidilerek önceden hazırlanmış formlar yetkililerden yardım alınarak dolduruldu. Bu saha çalışmasından sonra yerleşim haritası yapıldı. Formlardaki veriler tablolara işlendi. Ardından tablolardaki veriler değerlendirilerek Kazan Tatar Türkçesinin mevcut durum ve geleceği hakkında tespitlerde bulunuldu.

Eskişehir Kazan Tatar Türkçesinin Kullanım Durumu

Yukarıda sözünü ettiğimiz bilgi formlarından yararlanılarak aşağıda tablolar yapıldı. Yerleşim yerlerine göre yapılan toplam 5 tabloya; yatay olarak dilin kullanım alanları, dikey olarak da cinsiyet ve yaş kolonları yerleştirildi. Dilin kullanım alanları için toplam 10 alan belirlendi. Yaş aralıkları ise toplam yedi aralıkta (1-10, 11-20, 21-30, 31-40, 41-50, 51-60, 61-100) oluşturuldu.

	Osmaniye / Çifteler ¹													
	1-10		11-20		21-30		31-40		41-50		51-60		61-100	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	%		%		%		%		%		%		%	
Aile içi iletişim	-	-	35	30	40	35	45	40	65	60	75	70	80	80
Ev dışı günlük işler	-	-	5	5	35	30	45	40	55	50	60	55	65	60
Eğitim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alış-veriş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İletişim (telefon, internet vs.)	-	-	-	-	15	10	20	15	25	20	35	30	40	40
Spor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğlence	-	-	5	5	20	15	30	25	35	30	45	40	50	50
Kültür-sanat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sağlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbadet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	10	10

1. Tablo

Çifteler ilçesi Osmaniye köyünde 20 hanede yaklaşık olarak 80 kadar Kazan Tatarı yaşamaktadır. Yukarıdaki tabloya göre Kazan Tatar Türkçesi, dilin kullanıldığı alanların bir kısmını tamamen boşaltmış, bir kısmında ise işlevini yitirecek düzeylere inmiş ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Aile içi iletişim, ev dışı günlük işler, iletişim ve eğlence alanlarında (cinsiyet ayrımında kadınlarda ortalama 5 puan fark var) 10 yaş yukarısında aile içi iletişim ve ev dışı günlük işlerde yükselen düzeyde diğerlerinde ise orta düzeyde seyreden bir kullanım söz konusudur. Bundan başka ibadet alanında cinsiyet ayrımı olmaksızın 50 yaşın üstünde çok düşük düzeyde bir kullanım vardır. Kazan Tatar Türkçesi, dilin kullanıldığı alanlardan eğitim, alış-veriş, kültür-sanat, spor ve sağlık alanlarını tamamen boşaltmış ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Dikkat çeken bir başka nokta ise 0-10 yaş grubunun bu dili işlevsel olarak hiç kullanamamış olmasıdır.

	Çifteler/Merkez ²													
	1-10		11-20		21-30		31-40		41-50		51-60		61-100	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	%		%		%		%		%		%		%	
Aile içi iletişim	-	-	-	-	25	20	30	25	35	30	45	40	75	70
Ev dışı günlük işler	-	-	-	-	-	-	5	5	15	10	15	10	15	10
Eğitim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alış-veriş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İletişim (telefon, internet vs.)	-	-	-	-	20	20	25	20	30	25	40	35	70	65
Spor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğlence	-	-	-	-	-	-	10	5	15	10	15	10	15	10
Kültür-sanat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sağlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbadet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	5	5

2. Tablo

Çifteler merkezde toplam 30 hanede yaklaşık olarak 100 kadar Kazan Tatarı yaşamaktadır. Yukarıdaki tabloya göre Kazan Tatar Türkçesi, dilin kullanıldığı alanların bir kısmını tamamen boşaltmış, bir kısmında ise işlevini yitirecek düzeylere inmiş ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Aile içi iletişim, ev dışı günlük işler, iletişim ve eğlence alanlarında (cinsiyet ayrımında kadınlarda ortalama 5 puan fark var) 20 yaş yukarısında kademeli olarak yükselen orta düzeyde seyreden bir kullanım söz konusudur. Bundan başka ibadet alanında cinsiyet ayrımı olmaksızın 50 yaşın üstünde çok düşük düzeyde bir kullanım söz konusudur. Kazan Tatar

¹ Tablo verileri Nezire Erdoğan’dan alınmıştır.

² Tablo verileri Abdülcani Emek ve Şaban Akgün’den alınmıştır.

Türkçesi, dilin kullanıldığı alanlardan eğitim, alış-veriş, spor, kültür-sanat ve sağlık alanlarını tamamen boşaltmış ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Dikkat çeken bir başka nokta ise 0-20 yaş grubunun bu dili işlevsel olarak hiç kullanamamış olmasıdır.

Beylikova/Merkez ³														
	1-10		11-20		21-30		31-40		41-50		51-60		61-100	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	%		%		%		%		%		%		%	
Aile içi iletişim	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	10	10	25	25
Ev dışı günlük işler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alış-veriş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İletişim (telefon, internet vs.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5
Spor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğlence	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kültür-sanat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sağlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbadet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

3. Tablo

Beylikova merkezde toplam 3 hanede yaklaşık olarak 10 kadar Kazan Tatarı yaşamaktadır. Yukarıdaki tabloya göre Kazan Tatar Türkçesi, neredeyse dilin kullanıldığı bütün alanları boşaltmış ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Yalnızca aile içi iletişimde cinsiyet ayrımı olmaksızın 40 yaş yukarısında kademeli olarak yükselen ama düşük düzeyde seyreden bir kullanım söz konusudur. Buna ilaveten iletişim alanında 60 yaş ve yukarısında çok düşük düzeyde bir kullanım vardır. Dikkat çeken bir başka nokta ise 0-40 yaş grubunun bu dili işlevsel olarak hiç kullanamamış olmasıdır.

36

İkipınar/Beylikova ⁴														
	1-10		11-20		21-30		31-40		41-50		51-60		61-100	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	%		%		%		%		%		%		%	
Aile içi iletişim	-	-	-	-	-	-	-	-	25	20	30	25	40	35
Ev dışı günlük işler	-	-	-	-	-	-	-	-	15	10	15	10	15	10
Eğitim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alış-veriş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İletişim (telefon, internet vs.)	-	-	-	-	-	-	-	-	15	10	15	10	15	10
Spor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğlence	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	5	15	10
Kültür-sanat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sağlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbadet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

4. Tablo

Beylikova ilçesi İkipınar köyünde toplam 3 hanede 10 kadar Kazan Tatarı yaşamaktadır. Yukarıdaki tabloya göre Kazan Tatar Türkçesi, neredeyse dilin kullanıldığı bütün alanları boşaltmış ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Yalnızca aile içi iletişim, ev dışı günlük işler, iletişim ve eğlence alanlarında (cinsiyet ayrımında kadınlarda ortalama 5 puan fark var) 40 yaş yukarısında kademeli olarak yükselen ama düşük düzeyde seyreden bir kullanım söz konusudur. Dikkat çeken bir başka nokta ise 0-40 yaş grubunun bu dili işlevsel olarak hiç kullanamamış olmasıdır.

³ Tablo verileri Hasan Tezel'den alınmıştır.

⁴ Tablo verileri Veysel Yıldırım'dan alınmıştır.

	Eskişehir/Tepebaşı-Odunpazarı ⁵													
	1-10		11-20		21-30		31-40		41-50		51-60		61-100	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	%		%		%		%		%		%		%	
Aile içi iletişim	-	-	-	-	-	-	30	25	35	30	45	40	75	70
Ev dışı günlük işler	-	-	-	-	-	-	-	-	15	10	15	10	15	10
Eğitim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alış-veriş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İletişim (telefon, internet vs.)	-	-	-	-	-	-	25	20	30	25	40	35	70	65
Spor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eğlence	-	-	-	-	-	-	-	-	15	10	15	10	15	10
Kültür-sanat	-	-	-	-	-	-	-	-	15	10	15	10	15	10
Sağlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İbadet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	5	5

5. Tablo

Eskişehir merkez ilçeleri Tepebaşı ve Odunpazarı’nda toplam 130 hanede yaklaşık olarak 520 kadar Kazan Tatarı yaşamaktadır. Yukarıdaki tabloya göre Kazan Tatar Türkçesi, dilin kullanıldığı alanların bir kısmını tamamen boşaltmış, bir kısmında ise işlevini yitirecek düzeylere inmiş ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Aile içi iletişim, ev dışı günlük işler, iletişim, eğlence ve kültür-sanat alanlarında (cinsiyet ayrımında kadınlarda ortalama 5 puan fark var) 40 yaş yukarısında kademeli olarak yükselen ama düşük düzeyde seyreden bir kullanım söz konusudur. Bundan başka ibadet alanında cinsiyet ayrımı olmaksızın 50 yaşın üstünde çok düşük düzeyde bir kullanım söz konusudur. Kazan Tatar Türkçesi, dilin kullanıldığı alanlardan eğitim, alış-veriş, spor ve sağlık alanlarını boşaltmış ve yerini hâkim dil olan Türkiye Türkçesine bırakmıştır. Dikkat çeken bir başka nokta ise 0-30 yaş grubunun bu dili işlevsel olarak hiç kullanamamış olmasıdır.

Yukarıdaki bilgileri ve tabloları değerlendirecek olursak şu sonuçlara ulaşabiliriz.

1. Kazan Tatarları, 1895 Eskişehir ili Çifteler ilçesi Osmaniye köyüne gelip yerleşmişler; uzun yıllar bu köyde kendi dillerini konuşmuşlar; gelenek ve göreneklerini yaşamışlardır.
2. Başlangıçta yaşamın bütün alanlarında ana dillerini kullanan Tatarlar, zamanla eğitim, ticaret, memuriyet ve evlilik gibi sebeplerle göç ettikleri yerlerde ana dillerini giderek kullanmaz olmuşlardır.
3. Tatarlar, eğitim, alış-veriş, spor ve sağlık gibi alanlarda ana dillerini hemen hiç kullanmazken Tatarca, aile içi iletişim, ev dışı günlük işler, iletişim, eğlence, kültür-sanat ve ibadet gibi alanlarında kısmen kullanılmış ancak büyük oranda bu alanları boşaltıp yerini Türkiye Türkçesine bırakmıştır.
4. Dikkat çeken diğer bir nokta, neredeyse bütün yerleşim yerlerinde 40 yaş altının Tatar Türkçesini işlevsel olarak hemen hiç kullanmıyor olmasıdır.

⁵ Tablo verileri Eskişehir Kazan Tatarları Kültür ve Dayanışma Dernek Başkanı Nadi Özdamar’dan alınmıştır.

SONUÇ

Diller ekonomik, kültürel, politik, dini ve diğer sebeplerle her zaman yok olmuşlardır. Dillerin yok olma tehlikesi insanlığın en önemli kültürel sorunlarından biridir. Bir dilin yerine başkasının geçmesi aslında çoğu kez isteksizce bir gönüllülüğten kaynaklanır. Aslına bakılırsa bütün dünyada “hâkim” kültürle ilişki kurulduğunda ebeveynler, çocuklarının güvenlik ve iyiliklerini düşünerek onları uyum sağlamaya zorlarlar. İki dilliliği teşvik ederek ya da hoş görerek dillerini başka bir dille değiştirenler genelde ebeveynlerdir. Ancak daha sonra çocuklar bu yeni dili tek dil hâline getirirler (Fischer, 2013:200-202).

Eskişehir Kazan Tatar Türkçesinin durumuna çevredilbilimi açısından bakıldığında, evlerin içine sıkışmış bir dilin giderek kaybolmakta olduğu görülüyor. Bu durum yalnızca bir dilin kaybolması demek değildir. Dili konuşan insanların bütün kültürel kimliklerinin de kaybolması demektir. Dolayısıyla kültürel çevrede bir kırılma, kopma ve yok olma ile karşı karşıyayız. Kültürel çevredeki bu yok oluş, kültürel zenginliğe ve çeşitliliğe önemli bir darbedir. Eskişehir Kazan Tatar Türkçesi ve kültürünün kaybolması, dil ve kültür açısından tekleşmeye doğru atılmış talihsiz bir adım olacaktır.

Ana dillerini kaybedenler, her zaman etnik kimlik kaybı yaşarlar. Bu aynı zamanda sözlü kültürün de yok olması demektir. Bununla birlikte gelenek ve görenekler de yok olacaktır. Bu durumda göçmen/azınlık toplumları çöker ve yeni dil çoğunlukla boşluğu dolduramaz. Dolayısıyla ya yeni kimlik arayışında olan ya da hâkim kültürün içinde kaybolmuş kayıp nesiller ortaya çıkar (Fischer, 2013:200-202).

Eskişehir Kazan Türklerinin kimi yerlerde farklılıklar gösterse de neredeyse 40’lı yaşlarda tek dilli olduklarını ancak daha yukarısında hem Kazan Tatar Türkçesini hem de Türkiye Türkçesini kullanmak bakımından iki dilli olduklarını görüyoruz. İki dillilik, bugün dünyada birçok toplumda görülebilmektedir. En yakınımızda Makedonya’da yaşayan Türkler, hem Türkçe hem de Makedonca hatta yer yer Arnavutça da konuşmaktadırlar.

İki dilliliği devam ettirmek bir çözümse de bunun için o dili konuşan sayısının fazla olması gerekir. Yaklaşık olarak 20.000 veya daha az sayıda konuşuru olan diller, ancak tam bir yalıtımla varlıklarını sürdürebilirler (Bugünkü iletişim ve ulaşım ortamında bunu sağlamak güçtür). Bunun dışında her durum, o dil için mutlak yok oluş demektir (Fischer, 2013:200-202).

Eskişehir Kazan Türkleri, dillerini, kültürlerini ve nihayet kendi öz benliklerini kaybetmek istemiyorlar ve bu gidişe dur demek istiyorlarsa, dillerini çocuklarına öğretmeleri ve bu dili daha çok alanda kullanmaya gayret etmeleri gerekiyor. Aksi halde dilleri, kültürleri ve kendi öz benlikleri kaybolacaktır. Bu durum çevredilbilimi açısından da ciddi bir kayıptır.

KAYNAKLAR

- 📖 BALCI, Tahir, “Çevredilbilime Doğru”, [http:// www.turksolu/89/basyazi89. htm](http://www.turksolu/89/basyazi89.htm): 6.2.06 (07.10.2013), 2005.
- 📖 BURAN, Ahmet - ALKAYA, Ercan, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- 📖 CRYSTAL, David, **Dillerin Katli**, (Çev. Gökhan Cansız) Profil Yayınları, İstanbul 2007.
- 📖 FİSCHER, Steven Roger, **Dilin Tarihi** (Çev. Muhtesim Güvenç), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 2013.
- 📖 İRDEN, Abdülvahit, **Kuruhöyük 1895**, Eskişehir Kazan Tatarları Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Eskişehir 2010.